

GYVIEJI ARCHYVAI

2015-ieji – Etnografinių regionų metai

TAUTOSAKOS PATEIKĖJAI

Varėnos viešojoje bibliotekoje veikia spaudinių paroda „Varėnos krašto tautosakos pateikėjai“, skirta Etnografinių regionų metams

Varėnos kraštas nuo seno garsėja ypatingu dainingu, talentingais liaudies dai-

kaip 350 jo pateiktų dainų. J. Averkos padainuotos dainos išsiskiria išbaigtumu, muzikalumu ir emociingumu.

Kita tautosakos žinovė **Anelė Čepukienė** (1904–1980) stebina tautosakos gausumu ir įvairumu. Iš viso ji pateikė daugiau kaip tūkstantį kūrinių: dainų, raudų, pasakų, mįslių, patarlių ir priežodžių, liaudies medicinos, burtų ir prietarų, pasakojimų. Jos tautosakos rinktinė „Oi tu, kregždele“ parengė Norbertas

nų pateikėjais ir atlikėjais.

Vienas ryškiausių XX a. Marcinkonių krašto šviesuolis, lietuviškos puoselėtojas, tautosakos rinkėjas ir pateikėjas yra **Juozas Averka** (1911–1998). Jo folklorinės veiklos pradžia susijusi su Marcinkonių etnografijos ansambliu. Su stebėtinu pasišventimu ir uolumu J. Averka garsino, puoselėjo ir populiarino senąsias dzūkų dainas. Užrašyta daugiau

Vėlius (1973 m).

Gausus ir **Petro Zalansko** (1900–1980), gimusio Mardasavo kaime, tautosakinis palikimas: 340 dainų, 10 raudų ir vestuvinių verkavimų, apie 150 pasakų, sakmių, anekdotų, pasakojimų, atsiminimų, 50 smulkiosios tautosakos kūrinių. Jo tautosakos rinktinė „Čiulba ulba sakalas“ sudarė ir parengė Danutė Krištopaitė ir N. Vėlius (1983,

2008). P. Zalansko garso įrašų plokštelė „Čiulba ulba sakalas. Dzūkų dainos“ sudarė jo dukterys Birutė Zalanskaitė ir Marija Liugienė.

Garsi dzūkų dainininkė **Agotė Saulevičiūtė - Žuraulienė** (1916–2012), kilusi iš Kabelių parapijos Margionių kaimo, pateikė daugiau kaip 900 tekstų, kurių didžiausia dalis – dainos. A. Žuraulienės atliktų tautosakos kūrinių rinktinė „Gili gili upelė“ ir garso plokštelė (2005) parengė Edita Korzonaitė ir Živilė Ramoškaitė.

Gerai žinoma Varėnos krašto dainininkė, pasakotoja, Žiūrų kaimo folkloro ansamblio siela **Marcelė Paulauskienė**. Jos dainų ir tautosakos rinktinė „Kur tas šaltinėlis, kur aš jauna gėriau“ išleista 2008 metais. Rinktinę sudaro dainuojamoji, smulkioji tautosaka.

Spaudinių paroda supažindina su Varėnos krašto tautosakos pateikėju ir atlikėju Juozo Averkos, Anelės Čepukienės, Petro Zalansko, Agotės Saulevičiūtės-Žuraulienės, Marcelės Paulauskienės tautosakos rinktinėmis bei literatūra apie šiuos ir kitus garsius dzūkų dainininkus ir pasakojimus. Pateikiamos jų minys apie dainą ir dainavimą.

Elena GLAVICKIENĖ
Varėnos viešosios bibliotekos Bibliografijos, informacijos ir kraštotyros skyrius

IŠVYKA Į ŽEMAITIJĄ

OGINSKIŲ KULTŪROS PĖDSAKAIS

2015 metais UNESCO į Europoje minėtinų datų sąrašą įtraukė Mykolo Kleopo Oginskio (1765–1833) du šimtai penkiasdešimtąsias gimimo metines, paskelbė jo metus.

Varėnos švietimo centras suorganizavo nuotaikingą išvyką į Rietavą, Plungę ir Platelius. Apžiūrėjome išlikusius, rekonstruotus ir visuomenės reikmėms naudojamus Oginskių dvarus – kultūrinio paveldo objektus.

Kunigaikščiai Oginskiai XV–XIX a. Lietuvos istorijoje paliko ryškų ženkla valstybingumo puoselėjimu, diplomatinė, kultūrinė veikla. Giminės istorijoje ir modernios valstybės kūrimo užmojai, ir drąsus socialiniai sprendimai, ir bažnyčių globa.

Apie aktyvią ir įtakingą Oginskių veiklą pasakojo Merkinės V. Krėvės gimnazijos mokytoja Rita Černiauskienė ir Rietavo kultūros istorijos muziejaus direktorius Vytas Rutkauskas, daugiau nei keturiasdešimt metų paskyręs šio krašto kultūrinio paveldo išsaugojimui.

Su Varėna Oginskių istoriją sieja 1701 m. pergalė mūšyje prieš Sapiegas netoli Valkininkų, prie Lieponių. XVIII a. Merkinės seniūnas buvo pulkininkas Matas Oginskis. Oginskių dvaro muzikos mokykloje mokėsi ir vėliau buvo remiamas Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

Oginskiams būdingas ak-

tyvumas, tikslų nusistatymas ir siekimas, karjeros kelias nuo žemesnio rango iki atsakingų pareigų valstybės administracijoje. Kūrybingi jų mokytojai nuo vaikystės atkakliai ugdė charakterį ir žinias, pagarbą darbui, žmoneis, suformavo ryškias asmenybes. Didikai Oginskiai plėtė savo valdas, siekė atkurti LDK po 1795 m., atvėrė naują laivybos kryptį sujungę Nemuno ir Dniepro baseinus, statė ir rekonstravo bažnyčias. Jie buvo drąsus ir pažangūs politikai: 1835 m. Rietavo valdose panaikino baudžiavą, pirmieji Lietuvoje pastatė elektros stotį ir naudojo telefoną, nuolat rūpinosi švietimu, steigė žemdirbystės, amatų ir meno mokyklas.

Mykolas Kleopas Oginskis dvidešimt vienerių išitraukė į valstybės politinį gyvenimą: tikrino išdą, tobulino muitinių veiklą, dirbo Nyderlanduose ir Londone. Siekė gerinti krašto ekonominę padėtį: didinti žemės našumą, plėsti amatus, tobulinti prekybą ir muitus, atgaivinti Šventosios uostą. Savo dvaruose sulygino valstiečių baudžiauninkų ir miestelėnų teises. Pritarė 1791 m. Gegužės trečiosios konstitucijai. Deja, per vėlai priimtas dokumentas jau nepadėjo išlaikyti LDK. 1793 m. rengė valstybės gelbėjimo planą: „Kokia tai realios nelaisvės būklė, kada negali būti savo nuomonės šeimininkas...“ 1794 m. organizavo sukilėlių divizioną. Sukilimui pralaimint

emigravo. Tikriausiai tada ir sukurtas klasikinis polonezas „Atsisveikinimas su Tėvyne“. Ši melodija dabar pasitinka Rietavo muziejaus lankytojus. Mykolas Kleopas Oginskis išsiugdė universalų mokslo patirtimi ir praktiniais įgūdžiais grįstą intelektualą, atskleidė politiko, diplomato, muziko, eseisto talentus.

Švietimo ir mokslo ministerija šiais metais organizuoja paskaitų ciklą mokytojams, XXI mokinių dailės olimpiadą „Lietuvos dvarų istorijos“, akciją „Mykolo Kleopo Oginskio savaitė mokykloje“. Laiškas „Priešakai sūnui“ bus išleistas atskiru leidiniu ir įteiktas abiturientams mokyklos baigimo proga.

Išvykoje grožėdamiesi buvusių dvarų vaizdais, atkurtais fragmentais stipriai pajutome ir griaunančios jėgos baisumą, kai ne tik laikas, bet ir destruktivi agresija naikina valstybės ekonomiją, kultūrinę, kūrybinę galią. Užsieniečiai, pamatę Rietavo rūmų ir oranžerijų griuvėsius, stebėjosi: „Ar taip galėjo priešai sugriauti Versalį?“ Prancūzijos karalių rezidencijos išliko. Oginskių dvarai suniokoti ir neatstatomi.

Žmonės, su kuriais susitikome išvykoje, supranta, kad istorija nėra vien tik būtasis kartinis laikas. Istorija tai ir mes patys kiekvieną dieną pasirinkdami veiklą ir priimdami sprendimus.

Leokadija BALKUVIENĖ

Gyvenimas prie Skroblaus Margionių kaimas 1913 – 1939 m.

(Iš Juozo Gaidžio atsiminimų)

Pačian Margionių kaimo vidurin iškilus aukšta keturstrėlė liepa (dabar pripažinta gamtos paminklu). Kas šitų liepų pasodzino, niekas gyvenančių neprisimena.

Jeigu mūs gražuolė liepa prakalbėtų, jinai daugel pasakytų margioniečių pergyventų vargų ir ašarų.

Mūsų liepa, nor ir tyli, bet išdidžiai iškėlus savo keturias viršūnes ir, mažiausiam vėjeliui papūtus, mažiausias lapelių šlamėjimas tarytum kalba: „Būk, lietuvi, atsparus gyvenimo kryžkelėm! Kaip aš atspari visokiausiom vėtram, katros ir šakelių mano negali nulaužt“...

Galgi mūs margioniečiai, sekdami savo senų gražuolių liepų kad ir žiauriausiose gyvenimo sūkuriose, jie nesuklupo ir lig šių dienų išlaikė savo senolių palikimą: savo gimtų kalbų, papročius, tradicijas... <...>

Kiek prisimenu, kaimas atrodė labai skurdžiai. Trobų dauguma buvo visai se-

suodziais. Pircis prisrinkdavo pilnutėlė žmonių. Vienų rožų Birono Kazys an ko tai rėkė:

– Kū tu man ca pas burnų subinį prilipde!
Palubėn buvo prikaltos medzinės šatros, an šatru sukardavo apacinius marškinius ir kelnes, kad nuo karščio iškrist visoki vabzdžiai, kurių buvo įsigyvenusių nemažas skaičius.

Duris užkabindavo ir tadu šalto vandenio kad duos an pečiaus dėl karščio, net akmenai pliauška. Gal ir pas pačį Liucipierį peklon ciek karščio ir duchatos nebūdav, kiek ton pircin. Vaikai cik bliana, an žamės sukišę burnas pasieniuose. Nu ir tadu vyrai kad duos su vantom, net pircis braška, atrodo, kad jie sa visus šonkaulius išmuš.

O Kupriko Silvestras vis rėkdavo:
– Siorbaite, vyrai, siorbaite!

– Ca tavo, ne mano!

Kartais dzidelis apsimau-na trumpom kelnėm, tad cik pastebi, kad ne jo, tai nusmaudamas pyksta ir kad pasuka kiciem an galvų...

Kartais kokis senis rėkia:
– Silvestra, va tavo kelnės!
Silvestra pačiuvo tas kelnės, tai kad užbliovė:

– Ca ne mano! Ca pylnos pridarytos! <...>
Vargo mūs tėvai ir an ūkės dirbdami. Gelažinių vežimų tadu nebuvo, ašys ir tos buvo medzinės, tik gelažies gabalas prieg ašies, iš apačios primuštas, kad ratas tep grait ašies nenubrukt.

Žamį arė medziniais arklais. Žagrė irgi medzinė, dvilypė: an galų užkaldavo

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

dė.

Po pircies mano tėvas užsivedė mani pas Kuprikų pažiūrėc, kap aš atrodau po sumindžiojimo. Kuprikiene mani paplojo ir nusjuokdamo sako:

– Išaugs vyras, maskolius bus (kareivis).

Pircyje prausdavos vėlai vakari. Dėl šviesos degindavo balanas, bet nuo šilumos balanos užgesdavo ir prausdavos patamsin. O kad pradeda rangcis, kiek ten riksmo būdavo:

– Ca tavo, ne mano!

Kartais dzidelis apsimau-na trumpom kelnėm, tad cik pastebi, kad ne jo, tai nusmaudamas pyksta ir kad pasuka kiciem an galvų...

Kartais kokis senis rėkia:
– Silvestra, va tavo kelnės!
Silvestra pačiuvo tas kelnės, tai kad užbliovė:

– Ca ne mano! Ca pylnos pridarytos! <...>

Vargo mūs tėvai ir an ūkės dirbdami. Gelažinių vežimų tadu nebuvo, ašys ir tos buvo medzinės, tik gelažies gabalas prieg ašies, iš apačios primuštas, kad ratas tep grait ašies nenubrukt.

Žamį arė medziniais arklais. Žagrė irgi medzinė, dvilypė: an galų užkaldavo

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!

– Ca tavo, ne mano!